Dolzarb muommalar yechimi olimlar e`tiborida!

O’zbekiston Respublikasining iqtisodiyot sektorini rivojlantirishda qishloq xo’jalagining o’rni yuqori bo’lganligi sababli, ularni suv bilan ta’minlash muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu masalalarning yechimida yangi yirik gidrouzellarni qurish va ekspluatatsiya qilinayotgan gidrotexnik inshootlarning xavfsiz ishlashini ta’minlash asosiy muhim rol o’ynaydi.

Sardoba suv ombori to’g’oni yorilishi natijasida kelib chiqqan texnogen ofat oqibatida yuz bergan bino va inshootlardagi zararlanishlar hamda buzilishlarni o’rganish maqsadida O’zR FA Mexanika va inshootlar seysmik mustahkamligi instituti tomonidan Sardoba tumaniga ekspeditsiya uyushtirildi va o`rganishlar natijalari bo`yicha ilmiy loyihalar tayyorlandi.

Yangi so‘z va atamalar yuzasidan TAKLIFLAR

T /r	Atama nomi	Yangi so‘z va atama qo‘llangan manba *(nomi sanasi va raqami)*	Yangi so‘z va atamaning ma’nosi (izoh) *(qaysi tildan olingan)*	Yangi so‘z va atamani o‘zbek tilida ifodalovchi so‘zlar	Rasmiy iste’molga kiritish bo‘yicha taklif	Qaysi vazirlik (idora) tomonidan taklif qilingan
1.	Аккомпанемент	San’at va madaniyat atamasi.	Akkompanement (fr. *accompaniment*, accompagner – jo’r bo’lmoq) – ashula yoki musiqaga jo’r bo’lish.	Jo’rnavozlik	**Jo’rnavozlik** (terminologik tushunchani ifodalay oladi; o’zbek tilida bu ma’noda qo’llanadi)	Madaniyat vazirligi
2.	Аномал	O’zbekistonda joriy yilning iyul va avgust oyi boshlarida anomal issiqlik davrlari kuzatilishi mumkin.	Anomal (yun. anomalia) – me’yor(norma)dan chetga chiqish (og’ish)	G’ayritabiiy	**Noodatiy** (terminologik tushunchani ifodalay oladi; o’zbek tilida bu ma’noda qo’llanadi)	Jamoatchilik taklifi
3.	Антракт	San’at va madaniyat atamasi	Antrakt (fr.: *Entr’acte* – entre-ora, oraliq, o’rtasida; akt-ish, harakat) – spektakl pardalari yoki konsert bo’limlari orasidagi tanaffus; teatrda ikkinchi va undan keyingi pardalar boshlanishi oldidan chalinadigan musiqali muqaddima.	Tanaffus	**Tanaffus** (terminologik tushunchani ifodalay oladi; o’zbek tilida bu ma’noda qo’llanadi)	Madaniyat vazirligi
4.	Аресцена	San’at va madaniyat atamasi	Aryerssena (fr.: *arrière-scène*, arrière – orqa) – sahnaning orqa pardasi ortidagi maydon.	Sahnaorti	**Sahnaorti** (terminologik tushunchani ifodalay oladi)	Madaniyat vazirligi
5.	АСКУЭ (Автоматизированная система коммерческого учёта электроэнергии)	Prezidentning ushbu qarori bilan Elektr energiyasini hisobga olish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimiga (keyingi o’rinlarda – EEHO va NQAT) 7 million iste’molchini ulash, 2021-yil yakuniga qadar EEHO va NQAT qamrovini 100 foiziga yetkazish belgilangan.	АСКУЭ (rus. Автоматизированная система коммерческого учёта электроэнергии) – EEHO va NQAT bu iste’molchilarga zamonaviy me’yoriy hujjatlar talablariga va energetika sohasini isloh qilish qoidalariga muvofiq elektr energiyasi iste’molini hisobga olish imkonini beruvchi texnik, dasturiy va tashkiliy yechimlar to’plami.	ETHAT (Elektr energiyasini tijoriy hisoblashning avtomatlashtirilgan tizimi)	**ETHAT** (terminologik tushunchani ifodalay oladi)	“Issiqlik elektr stansiyalari” AJ
6.	Банкет	Mehmonlar turli taomlar bilan boy banketdan bahramand bo’lishdi.	Banket (fr. Banquet) – o’tkir yoki shirin taom; lot. “banca”, ya’ni “stol” so’zidan olingan.	Rasmiy mehmondorchilik	**Ziyofat** (terminologik tushunchani ifodalay oladi; o’zbek tilida bu ma’noda qo’llanadi)	Jamoatchilik taklifi
7.	Башмак	Temiryo’l tizimida qo’llanadigan atama.	Qadimgi turkiy so’z bo’lib, boshmoq, ya’ni oyoq kiyimi nomini bildirgan. Hozir kunda harakatlanayotgan vagonlar va boshqa turdagi harakatlanuvchi tarkibning tezligini kamaytirish yoki to’xtatish uchun qo’llanadigan moslama. Temiryo’lchilikda vagon g’ildiraklari ostiga qo’yiladigan maxsus temir yoki boshqa materialdan yasalgan qurilmani anglatadi.	Boshmoq	**Boshmoq** (terminologik tushunchani ifodalay oladi)	Transport vazirligi
8.	БГС (Барабанные грануляторы – сушилки)	Biomassani quritish va maydalash liniyasining asosiy elementi. Xomashyoni quritish uchun mo’ljallangan.	Tayyor texnologik yarim mahsulotni donalab quritib beruvchi qurilma.	DQU (Donalovchi quritish uskunasi)	**DQU** (Donalovchi quritish uskunasi) (terminologik tushunchani ifodalay oladi)	“O’zkimyosanoat” AJ
9.	Блокчейн (blockchain)	O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 20.04.2022-yildagi PF-113-son Farmoni.	Blockchain (ing.) – to’siqlar zanjiri, ma’lum bir qonuniyat asosida qatorlashgan, bir-biriga bog’langan to’siqlar.	Блокчейн	**Zanjirblok** (terminologik tushunchani ifodalay oladi)	Jamoatchilik taklifi
10.	Бонус	Bugun xaridorlarimiz uchun bonus e’lon qilganmiz. (ijtimoiy tarmoqdan olindi)	Bonus (lot.) – yaxshi, yaxshi sifatli, foydali. Keyinchalik bu so’z ingliz tiliga o’zlashib, “mukofot” ma’nosini olgan.	Qo’shimcha siylov	**Siylama** (terminologik tushunchani ifodalay oladi)	“Milliy tiklanish” demokratik partiyasi
11.	БПЛА (Беспилотный летательный аппарат)	Transport vazirining buyrug’i, 2023-yil 12-iyulda ro’yxatdan o’tgan, ro’yxat raqami 1723-12. Litsenziyalash, ruxsat berish va xabardor qilish tartib-taomillari to’g’risidagi qonun (2012-yil 14-iyuldagi O’RQ-701-son).	Uchuvchisiz uchadigan apparat – Uchuvchisiz parvozni amalga oshiradigan yoki to’liq boshqa joydan masofadan turib boshqariladigan yoxud dasturlashtirilgan va parvozda to’liq avtonom bo’lgan havo kemasi (havo kemalari modellari va o’yinchoq havo kemalari modellari bundan mustasno).	UUA (Uchuvchisiz uchadigan apparat)	**UHA** (Uchuvchisiz havo apparati) (terminologik tushunchani ifodalay oladi)	Transport vazirligi

Tabiiy ofat oqibatlarini bartaraf etishning ilmiy yechimini ta’minlashda mavjud ilmiy-innovatsion salohiyatni jalb etish maqsadida olimlarimiz bir necha loyihalarni taqdim etdi:

1. Tabiiy va texnogen halokatlar xavfini kamaytirish vositalari (yakka tartibdagi uy-joy qurilishi va transport infratuzilmasi inshootlari);

2. Gruntli to’g’onlarning namlanish va seysmik kuchlar ta’siridan mustahkamligining yo’kotilishi va o’pirilishi oldini olishning ilmiy yechimlari;

3. Suv to’g’onlarining ishonchliligini oshirishda teskari filtr qurilmasini qo’llash takliflarini ishlab chiqish.

Shuningdek, Quyosh energiyasi Xalqaro instituti mutaxassislari tomonidan yaratilgan markazlashgan ichimlik suvi ta’minotidan uzoqda joylashgan aholini ichimlik suviga bo’lgan ehtiyojini qondirishga mo’ljallangan “Kunlik chuchuk suv chiqarish quvvati 1 m³ bo`lgan Quyosh suv chuchutish qurilmasini ishlab chiqish, o`rnatish va ishga tushirish” loyihasi ham tanlovda ishtirok etish uchun taqdim etildi.

Ushbu loyihalar dolzarb muommalarni hal qilishga qaratilgan bo’lib, ekspluatatsiya qilinayotgan va qurilayotgan suv omborlari to’g’onlari, individual uylar va transport inshootlarini xavfsizligini ta’minlash bo’yicha olingan natijalar aniq tavsiyalar va qo’llanmalar ko’rinishida hududlarni qayta tiklash jarayonida foydalanish uchun taqdim etiladi.